NAGLIS KARDELIS
Vilniaus universitetas
ORCID id: orcid.org/0000-0002-2179-3754

Mokslinių tyrimų kryptys: kalbos filosofija, Antikos filosofija, Viduramžių filosofija, religijos filosofija.

DOI: doi.org/10.35321/all89-13

FILOSOFIJA IR GIMTOJI KALBA

Klausimas, kuria kalba filosofas turėtų filosofuoti, regis, yra labai paprastas, kaip ir atsakymas į jį: filosofuoti derėtų ta kalba, kuria yra mąstoma – juk filosofijos stichija yra mąstymo, tik ne bet kokio, o būtent prakalbinto ir įkalbinto mąstymo stichija. Jei nėra visiškai nutautėjęs, žmogus mąsto gimtąja kalba, o dar tiksliau tariant, motinos kalba, tad atsakymas į klausimą, kuria kalba labiau tiktų filosofuoti, jau savaime rodosi visiškai aiškus ir paprastas, ypač žvelgiant iš kasdienės ir asmeninės patirties požiūrio taško: filosofuoti derėtų gimtąja kalba, motinos kalba.

Vis dėlto klausimas, kuria kalba filosofas turėtų filosofuoti, nepaisant jo tikro ar tariamo lengvumo, yra esminis filosofinis klausimas, reikalaujantis apmąstymo ir gilesnės teorinės analizės. Nors kasdienę patirtį ir sveiką protą atitinkanti pradinė nereflektuota intuicija, kad filosofuoti labiau tiktų gimtąja kalba, laikytina teisinga tiesiog savaime, pageidautina pateikti ir šią įžvalgą paremiančių teorinių argumentų – tai ir sieksime padaryti šiame straipsnyje.

Tačiau kodėl apskritai turėtume kelti ir svarstyti šį klausimą? Ar jis aktualus – ir dėl kokių konkrečių priežasčių – gimtosios kalbos puoselėtojams bei patiems filosofams? Galbūt įmanoma vienodai gerai filosofuoti bet kuria kita vėliau išmokta kalba, tad filosofuojant svetimomis kalbomis nieko nepraranda nei gimtoji kalba, nei pati filosofija?

Užmetę akį į pasaulinę filosofijos istoriją aiškiai matome, kad absoliuti dauguma didžiųjų mąstytojų – pradedant Antika ir baigiant mūsų laikais – savo filosofinius veikalus rašė gimtąja kalba. Ar įmanoma įsivaizduoti Platoną ir Aristotelį, žodžiu bei raštu filosofavusius kita nei senąja graikų kalba, taip pat ir Sokratą (nors jis nieko nerašė), šnekinusį Atėnų piliečius – ar bendravusį su savo paties vidiniu daimonu – kokia nors svetimšalių kalba? Arba Kantą, Hegelį, Nietzsche'ę ir Heideggerį, filosofavusius ne vokiškai? Ir juo labiau Sartre'ą ar Derrida, kūrusius ne prancūziškai? Vis dėlto pasaulinės filosofijos istorijoje esama atvejų, kai aukščiausio teorinio lygio ir kalbinės raiškos subtilumo tekstai

buvo kuriami ir negimtąja kalba. Ryškiausi, nors ir ne vieninteliai, pavyzdžiai – lotyniškai parašyti Viduramžių scholastinės filosofijos atstovų, visų pirma šv. Tomo Akviniečio, veikalai. Kai kurie romėnų mąstytojai, antai Ciceronas, senąją graikų kalbą mokėjo taip puikiai, kad ne tik vertė iš jos į gimtąją lotynų kalbą Platono dialogus, bet ir gebėjo graikiškai filosofuoti bei sakyti retorines kalbas, tačiau net ir Ciceronas – filosofinės lotynų kalbos kūrėjas – savo mąstymo bei iškalbos galias geriausiai išskleidė gimtosios lotynų kalbos stichijoje. Intelektualusis Romos imperatorius Markas Aurelijus karo žygio metu graikiškai rašė neviešintiną, tik sau pačiam skirtą dienoraštį. Po karvedžio mirties šie užrašai, kuriuose negimtąja kalba sau pačiam atverti intymiausi gyvenimo prasmės ieškančios sielos slėpiniai, buvo išleisti, galėtume teigti, prieš paties autoriaus valią ir nuo to laiko visam pasauliui žinomi iškalbingu leidėjų duotu pavadinimu – „Sau pačiam“.

Atsigręžę į Lietuvos filosofijos istoriją matome, kad LDK laikais senąją Lietuvos filosofiją įvairių šioje valstybėje gyvenusių tautų atstovai, tarp jų ir etniniai lietuviai, kūrė daugiausia lotyniškai – tai lėmė tuometis lotynų kalbos, kaip universalios europinio mokslo plėtros ir sklaidos terpės, statusas. Moderniosios Lietuvos filosofijos kontūrai ėmė ryškėti XIX a. pabaigoje, prasidėjus tautinio atgimimo sąjūdžiui, kurio šaukliai puikiai suvokė ir savo raštuose nuolat pabrėždavo gimtosios lietuvių kalbos svarbą atgimstančios tautos sąmoningumo budinimui ir ugdymui. Vis dėlto ir šio laikotarpio iškiliausių mąstytojų, tokių, kaip Stasys Šalkauskis, kuriuos galėtume laikyti moderniosios Lietuvos filosofijos tėvais steigėjais, filosofijos daktaro disertacijos parašytos negimtąja kalba, jų autoriams studijuojant užsienyje. Nors Stasys Šalkauskis, Pranas Kuraitis, Antanas Maceina, Juozas Girnius ir kiti iškiliausi tarpukario Lietuvos lietuvių mąstytojai puikiai gebėjo rašyti filosofinius tekstus svetimomis kalbomis, jų indėlį į Lietuvos filosofiją labiausiai vertiname atsižvelgdami į šių mąstytojų lietuviškai parašytus filosofinius tekstus bei patį filosofinės lietuvių kalbos kūrimo darbą, ypač lietuviškosios filosofinės terminijos formavimą. Iškalbingas ir tarpukario Lietuvoje kūrusio rusų filosofo Levo Karsavino atvejis: šis mąstytojas lietuvių kalbą išmoko veik tobulai, tad įstengė lietuviškai rašyti ne tik filosofijos ir kultūros istorijos veikalus, bet ir autorinius filosofinius tekstus, tačiau, nepaisant to, vertingiausi filosofiniai ir teologiniai Karsavino darbai parašyti gimtąja rusų kalba.

Nesunku įžvelgti tam tikrą dėsningumą, susijusį su konkrečiomis istorinėmis aplinkybėmis, paaiškinančiomis, kodėl tam tikrais filosofijos raidos laikotarpiais mąstytojams tekdavo filosofuoti negimtąja kalba: kiekvieną kartą, kai Europoje, kuriame nors kitame civilizaciniame areale ar viso pasaulio mastu tam tikra konkreti kultūra ir su ja susijusi kalba, kaip tos kultūros raiškos terpė, tapdavo į didesnį ar mažesnį universalumo laipsnį pretenduojančios kultūros pagrindu,

ši kultūra bei kalba tapdavo vyraujančiomis tame geografiniame regione ir istoriniame laike. Ne tik kultūrinis dominuojančios *lingua franca* prestižas, bet ir pats kultūrinės bei akademinės komunikacijos palengvinimas lemdavo vienos ar kitos universalia tapusios ar net formaliai tokia pripažintos kalbos įsigalėjimą mokslo ir kultūros sferoje. Antai krikščioniškoje Viduramžių ir Naujųjų amžių Europoje žydų tautybės mąstytojai savo filosofinius veikalus rašė lotyniškai, o islamo civilizacijos areale – arabiškai. Įdomus ir iškalbingas genialaus žydų filosofo ir poeto Saliamono ibn Gabirolio (Avicebrono) pavyzdys: religinę ir sekuliarią poeziją jis kūrė hebrajiškai, o nepaprasto subtilumo filosofiją – arabiškai. Geografiniame areale, kuriame ilgą laiką kultūriškai dominavo Indijos civilizacija, įvairių tautų mąstytojai savo filosofinius tekstus rašė dažniausiai sanskrito kalba, kuri buvo to arealo *lingua franca*.

Pripažįstant, kad kiekvienas tikras mokslas privaląs būti universalus savo turiniu bei forma ir universaliai galiojantis, taip pat laikant, jog filosofija yra tam tikros rūšies mokslas, nesunku suvokti, kodėl, susiklosčius tam tikroms civilizacinėms aplinkybėms, iš filosofijos būdavo tikimasi, kad ji taps universaliu mokslu, kuriamu universalia kalba. Vienos ar kitos universalios kalbos statuso pripažinimas rėmėsi prielaida, kad pati žmogiškoji prigimtis, kaip ir visa žmogiškoji patirtis, savo giliausia esme yra universali, nepriklausanti nuo vietinių kultūrų skirtumų, dėl to gali būti išreikšta universaliai galiojančiomis filosofinėmis sąvokomis, kurias, kaip tikėta, geba sukurti ir vieningai vartoti visi kalbantieji universalia filosofine kalba.

Skirtingai nei semantikos atžvilgiu plastiškoje grožinių tekstų kalboje, kurios žodžiams būdingas daugiareikšmiškumas ir kurioje žaismingai susipina bei persidengia tiesiogine ir perkeltine reikšmėmis vartojamų žodžių klodai, mokslinėje kalboje operuojama griežtai apibrėžtą reikšmę turinčiais terminais. Gamtos moksluose vartojamų terminų, kuriais nusakoma empirinė tikrovė, reikšmės nepriklauso nuo konkrečių žmogiškųjų kultūrų savitumo, perteikiamo skirtingomis kalbomis kuriamoje grožinėje literatūroje, ir to savitumo neatspindi. Kadangi mokslo – ypač gamtamokslio – terminai stokoja kultūrinio specifiškumo, kurį lengva išreikšti gimtąja, savos kultūros dirvoje subrandinta, kalba, bet sunku perteikti kitomis, kitų kultūrų prigimtį išreiškiančiomis, kalbomis, mokslinius tekstus dėl juose vartojamų terminų vienareikšmiškumo nėra sunku versti į kitas kalbas. Tiesą sakant, nėra didelio – ar apskritai jokio – skirtumo, kuria kalba parašytas gamtamokslinis tekstas, nes, nepriklausomai nuo kalbos, jame vis tiek perteikiama ta pati mokslinė informacija, niekaip nesusijusi su konkrečių žmogiškųjų kultūrų savitumu. Kai manoma, kad nėra jokio skirtumo, kuria kalba rašyti mokslinius tekstus, natūraliai susiformuoja požiūris, jog pati kalbų, kuriomis kuriamas mokslas, įvairovė ir jos nulemta būtinybė mokslinius tekstus versti iš vienų kalbų į kitas, tik verčia švaistyti žmogiškuosius išteklius

vertimui, o pačiam mokslui nesuteikia jokios papildomos vertės. Tad nuosekliai padaroma išvada, kad, atsižvelgiant į mokslo universalumą bei globalumą ir siekiant palengvinti mokslinę komunikaciją, privalu raginti skirtingų tautybių mokslininkus, kalbančius skirtingomis gimtosiomis kalbomis, mokslinio bendravimo srityje pereiti prie kurios nors vienos jau dabar moksle plačiai vartojamos kalbos. Panašiai kaip lotynų kalba akademiniame Viduramžių Europos pasaulyje, globalaus mūsų laikų mokslo *lingua franca* yra tapusi anglų kalba.

Vis dėlto, net jei manytume, kad pasaulio mokslas, kuriamas kuria nors viena dominuojančia kalba, pats savaime nieko neprarastų, o galbūt net šį tą ir laimėtų, vis tiek turėtume pripažinti, jog sąmoningas vietinių kalbų išstūmimas iš mokslo srities labai nuskurdintų nacionalines kalbas ir kultūras. Mokslas yra ne tik savita žmogaus intelektinio santykio su tikrove forma, bet ir svarbi aukštosios kultūros dalis, sudaranti, sakytume, atskirą žmogiškosios patirties registrą, tad atsisakę savo teisės ir pareigos kurti mokslą nacionalinėmis kalbomis, mes iš jų eliminuotume ištisą žmogiškosios patirties registrą kartu su pačia kalbinės jo raiškos galimybe. Mokslai ir menai – tai žmogaus dvasinės veiklos, jo prakilniausios dvasinės patirties viršūnė, ir jei ši aukščiausia dvasinė veikla bei patirtis nėra įbalsinamos ir prakalbinamos nacionaline kalba, ši praranda tai, ką perkeltine reikšme galėtume pavadinti jos viršutiniu aukštu ir stogu, – dvasinį bei socialinį prestižą, garbingumą, patrauklumą ir komunikacinę charizmą, dėl to pamažu pradeda trupėti bei griūti ir žemesnieji kalbos rūmų aukštai: pradžioje iš aukščiausių dvasinių patirčių srities pasitraukusi į kasdienybės sritį, pažeminta ir nuskurdinta nacionalinė kalba vėliau ima trauktis ir iš kasdienybės. Kalba, kuria jau kalbama tik apie bulves virtuvėje, vėliau neišvengiamai atsidurs virtuvės šiukšlių kibire kartu su bulvių lupenomis.

Net jei nekuria jokios papildomos vertės pačiam globaliam mokslui, mokslinių tekstų rašymas ir mokslinės terminijos kūrimas vietinėmis kalbomis ugdo ir brandina nacionalines kultūras, kurios pačiu savo egzistavimu ir klestėjimu svariai prisideda prie pasaulinės kultūros plėtros. Taip pat būtina pabrėžti, kad mokslas yra šis tas gerokai daugiau nei vien gamtamokslis, nors šis dėl jo tikslumo neretai laikomas mokslo etalonu. Jei humanitarikos disciplinas apskritai laikome mokslais, būtent mokslais apie žmogų, būtina pripažinti, kad žmogiškąją tikrovę jie analizuoja ne tik žmogiškosios patirties universalumo, bet ir jos lokalumo aspektu. Skirtingai nei gamtotyra, humanitarika, kuriai rūpi tiek žmogiškosios patirties universalumas, tiek geografinėje vietoje bei istoriniame laike besireiškianti jos įvairovė, ne tik atsižvelgia į kultūrų savitumą, bet ir specialiai kreipia į jį dėmesį kaip didžiausio susidomėjimo bei pagarbos vertą tyrimo objektą. Nors humanitariniuose moksluose taip pat siekiama kurti griežtų mokslinių terminų sistemą, o pačius šiuos mokslus padaryti kiek įmanoma tikslesnius, patys humanitarinių mokslų objektai, kokie jie bebūtų, yra

neatsiejami nuo kultūrų savitumo, todėl toli gražu nėra tas pat, kuria kalba apie juos yra moksliškai kalbama. Humanitarinių mokslų tekstus, parašytus tam tikra kalba, be jokios abejonės, taip pat įmanoma išversti į kitas kalbas, tačiau neišvengiant bent minimalaus perteikiamos reikšmės praradimo ar iškreipimo. Humanitarikos veikalus versti į kitas kalbas gerokai sunkiau nei gamtotyros, nes tam tikri dalykai, susiję su kultūrų savitumu, vienomis kalbomis gali būti lengviau įvardyti bei geriau paaiškinti nei kitomis. Tad net jei humanitarines disciplinas laikome mokslu (o taip daryti turime pagrindą), skirtingomis kalbomis parašyti humanitarinių mokslų tekstai šiek tiek primena tomis kalbomis parašytus grožinės literatūros kūrinius – nors ir vienus, ir kitus įmanoma bent patenkinamai išversti į kitas kalbas, nei vienų, nei kitų neįmanoma išversti nepriekaištingai, be didesnio ar mažesnio reikšmės trūkumo, pertekliaus ar iškreipimo. Kaip vietine kalba parašyto humanitarikos teksto vertėjas į kurią nors universalia laikomą globalaus mokslo kalbą niekada nebus pajėgus to teksto išversti be svarbių reikšmės atspalvių praradimo, taip ir mokslininkas humanitaras, iš pat pradžių mėginantis rašyti savo veikalą ne gimtąja, o globalaus mokslo kalba, nepajėgs savo minčių perteikti taip, kaip įstengtų rašydamas savo gimtąja kalba.

Paklusimas primygtiniams raginimams, kad ir humanitarai, panašiai kaip gamtos mokslų atstovai, ilgainiui pereitų prie vienos universalios mokslo kalbos, atneštų dar daugiau žalos nei gamtotyros srityje: vietinių kalbų išstūmimas iš humanitarikos būtų jau ne tik – kaip gamtotytos atveju – tik vienos ar kitos nacionalinės kalbos bei kultūros, o kartu ir viso pasaulio kultūros, skurdinimas, savaime nepakenkiant pačiam globaliam mokslui, bet ir paties globalaus mokslo, būtent pasaulinės humanitarikos, potencialo naikinimas. Tais atvejais, kai pats tyrimo objektas yra esmingai susijęs su kalbų ir kultūrų savitumu, galimybė tinkamai suvokti ir adekvačiai moksliškai paaiškinti tą objektą bent iš dalies priklauso ir nuo tyrėjui konkrečios kalbos suteikiamo požiūrio kampo, ir apskritai nuo subtilios kalbinės raiškos priemonių.

Bet vėl grįžkime prie filosofijos ir gimtosios kalbos santykio svarstymo. Klausimas, ką praranda filosofas, atsisakęs mąstyti, kalbėti ir rašyti gimtąja kalba, yra susijęs su dviem kitais klausimais: ar filosofija apskritai yra mokslas, o jei taip, kam – gamtotyrai ar humanitarikai – jis artimesnis savo prigimtimi.

Antikinėje Graikijoje užgimusi Vakarų filosofija gali būti laikoma visų mokslų motina ir mokslo lopšiu. Tiek filosofija, tiek jos pagimdyti mokslai kyla iš žmogaus noro pažinti bei suprasti jį supantį pasaulį, yra grįsti kritinėmis proto galiomis ir kultivuoja racionalų santykį su tikrove. Vis dėlto filosofija konkrečius mokslus pranoksta abstraktumu – formuodama metodologines paskirų mokslų prieigas, ji apmąsto ir subendrina kitų mokslinių disciplinų pasiektus rezultatus, tad reiškiasi kaip viršmokslis ar mokslas apie mokslus (metamokslas). Bet filosofija, ypač suprantama taip, kaip ją suvokė jos kūrėjai graikai, pašaukta

apmąstyti ne tik išorinę tikrovę, bet ir vidinį žmogaus pasaulį, dvasinę mąstančiojo patirtį, taip pat siūlyti drąsias žmogiškosios būties perkeitimo vizijas.

Filosofija, net jei tam tikru atžvilgiu ji ir laikytina mokslu, viršmoksliu ar metamokslu, toli gražu nėra vien tik mokslas – ji gimininga ir menams, nes kviečia pasaulį ne tik pažinti bei suprasti, bet ir kontempliuoti jo didybę, grožį bei harmoniją, atskleisdama nuo empirinių faktų nepriklausomą etinių ir estetinių verčių sritį, abstrakčia kalba artikuliuodama estetinę žmogaus patirtį ir etinių jo pasirinkimų pasekmes. Klasikinėje septynių laisvųjų menų – *septem artes liberales* – sampratoje aiškiai matyti laisvo žmogaus kultivuojamų menų ir mokslų giminystės idėja: juk septynis laisvuosius menus galima vadinti ir septyniais laisvaisiais mokslais, nes lotyniškas žodis *ars* ir graikiškasis jo pirmtakas *technē*, reiškiantys meistrystę tam tikroje konkrečioje srityje, gali įvardyti tiek meną, tiek mokslą. Tarp septynių laisvųjų menų mes aptinkame ir tokias disciplinas, kurias dabar įvardytume kaip mokslus, būtent aritmetiką, geometriją bei astronomiją, ir tokias, kurias nedvejodami laikytume menu, antai muziką. Klasikinę mokslų ir menų giminystės idėją išreiškia ir devynių Mūzų kuruojamos sritys – dalį jų dabar įvardytume kaip mokslus, o kitą dalį vadintume menais.

Filosofijos užgimimo bei raidos senovės Graikijoje aplinkybės puikiai parodo, kaip trumparegiška filosofiją laikyti *tik* mokslu, nepaisant to, kad ji gali būti laikoma mokslų lopšiu, mokslų motina, visų mokslų mokslu ar tam tikros rūšies viršmoksliu. Kad filosofija nėra tik mokslas – arba kad ji nėra šiaip mokslas ar tiesiog *dar vienas* mokslas, liudija, be kita ko, ir skirtingas istorinis filosofinio mąstymo rezultatų likimas, palyginti su mokslinių pasiekimų likimu. Viena vertus, filosofija, skirtingai nei mokslas, siekiantis atskleisti amžinai galiojančius gamtos dėsnius ir griežtomis matematinėmis jų išraiškomis atverti „galutinę tiesą“ apie juos, niekada nepretendavo pateikti galutinių atsakymų į pamatinius būties klausimus, nebent siūlė hipotetinius tokių galutinių atsakymų variantus. Vis dėlto, nepaisant šio filosofijai būdingo kuklumo, jokia dar senovės laikais sukurta filosofija nėra pasenusi taip beviltiškai, kaip bet kuris senovės laikų mokslas. Antai senovės graikų metafizika išlieka įdomi ir aktuali ne tik filosofijos istorijai, bet ir šiuolaikinei filosofijai, o tai, ką pavadintume senovės graikų fizika (ne antikine, bet būtent šiuolaikine žodžio „fizika“ reikšme), nėra aktualu niekam, išskyrus mokslo istorikus. Galėtume pagrįstai tvirtinti, kad filosofija apskritai nesensta – arba ji nėra linkusi senti taip greitai, kaip sensta mokslas.

Šiuolaikinė Vakarų kultūra, deja, neišsaugojo ne tik „mūziškosios“ mokslų ir menų vienovės idėjos, bet ir klasikinės filosofijos, siekiančios teoriniu žvilgsniu aprėpti bei sujungti paskirų mokslų ir menų patirtį, kartu ją pakylėjant į dar aukštesnį universalumo lygmenį, sampratos. Instrumentiniu racionalumu grįsta modernioji Vakarų sąmonė fatališkai nulėmė tai, ką pavadintume mokslų

atskyrimu nuo menų, arba mokslo ir meno, mokslinio ir meninio tikrovės patyrimo registrų schizma šiuolaikinėje Vakarų kultūroje. Ši schizma regima ne tik – žvelgiant stambiu planu – visoje socialinėje ir kultūrinėje šiuolaikinės visuomenės praktikoje, kurioje mokslo ir meno pasauliai yra tartum du vienas su kitu nesusisiekiantys indai, bet ir – kiek smulkesniu masteliu – pačioje šiuolaikinėje filosofijoje, lyg radikalios filosofinės schizmos būdu suskilusioje į vadinamąją analitinę (atsiradusią bei praktikuojamą daugiausia anglosaksų kraštuose) ir vadinamąją kontinentinę (susiformavusią žemyninėje Europoje) kryptis.

Ši filosofinė schizma yra pamatinė mąstant apie gimtosios kalbos svarbą filosofijai. Analitinė filosofija save suvokia ir apibrėžia net ne šiaip kaip mokslą, o beveik kaip gamtamokslį ar šiam gimiringą savitos rūšies tikslųjį mokslą. Iš senovės graikų filosofijos paveldėjusi racionalaus tikrovės tyrinėjimo siekį, ji, deja, nemaža dalimi prarado egzistencinį, prasminį filosofinio mąstymo matmenį. Pasiekimai fizikoje, neuromoksluose, evoliucinėje psichologijoje, informacijos teorijoje, jau nekalbant apie naujausias logikos kryptis, jai gerokai įdomesni bei svarbesni nei tai, kas vyksta bet kurioje humanitarinėje disciplinoje. Nors filosofija, paimta kaip visuma, tradiciškai tebepriskiriama prie humanitarinių mokslų, labai svarbi jos dalis, sakytume, didesnė ir įtakingesnė jos pusė, būtent analitinė filosofija, yra dehumanitarizuota ir dehumanizuota tiek, kad pavadinti ją humanitarine disciplina būtų beveik *contradictio in adjecto*. Analitinės filosofijos tekstų kalboje vartojami terminai yra griežtai apibrėžti ir dėl to vienareikšmiai, o įprastus žodžius dažnai pakeičia logikos formulės. Šių tekstų kalboje dažniausiai niekaip neatsispindi nei singuliari egzistencinė žmogaus patirtis, nei vietinių kultūrų savitumas. Analitinės filosofijos darbų autoriai metodiškai vengia vartoti metaforas ir kitus tropus, dėl to analitinės filosofijos tekstus, kaip ir tiksliųjų mokslų veikalus, palyginti nesunku versti į kitas kalbas.

Kadangi rašant analitinės filosofijos tekstus – ypač formuluojant argumentus – gimtoji kalba nesukuria jokios papildomos vertės, apskritai nėra jokio skirtumo, kuria kalba juos rašyti, o kadangi ši kryptis istoriškai susiformavo anglosaksų pasaulyje, tradiciškai analitinės filosofijos tekstai, nepriklausomai nuo jų autorių tautybės, dažniausiai ir būna rašomi būtent anglų kalba. Taip yra taupomi žmogiškieji ištekliai ir palengvinama mokslinė komunikacija, juolab kad pati analitinė filosofija yra beveik visiškai nuasmeninta ir suvokiama kaip kolektyvinis mąstymo projektas, o ne autorinės filosofinės kūrybos vaisius. Panašiai kaip lotynų kalba scholastinėje Viduramžių filosofijoje, šiuolaikinėje analitinėje filosofijoje, kurią galėtume pavadinti sekuliarizuota ir numetafizinta šių dienų scholastika, dominuoja anglų kalba. Analitinės filosofijos aklumas paskiro žmogaus egzistencijai, žmogiškajam prasmės siekiui, taip pat lokalių kultūrų savitumui, beje, nesuteikia jokio pagrindo menkinti analitinės filosofijos pasiekimų,

kurie yra iš tiesų įspūdingi, savo svarba ir fundamentalumu primenantys šiuolaikinio gamtamokslio rezultatus.

Skirtingai nei vienareikšmėmis sąvokomis operuojančioje analitinėje filosofijoje, kontinentinėje filosofijoje, nepaisant taip pat ir jai būdingo techniškumo, gerokai labiau remiamasi kasdienės kalbos plastiškumu, tropinės raiškos rezervais, o žodžių ir skirtingų to paties žodžio reikšmių žaismas pasitelkiamas filosofinių intuicijų esmei perteikti. Egzistencializmas, fenomenologija, filosofinė hermeneutika, poststruktūralizmas ir postmodernioji filosofija taip pat turi savo specializuotų terminų žodyną, bet šioms filosofinio mąstymo srovėms atstovaujantys autoriai, kurdami naujus filosofinius konceptus, atsigręžia ir į stichines gyvosios kasdienės kalbos galias, taip pat ir į asmeninę egzistencinę savo patirtį, kurią geriausiai geba prakalbinti būtent jų gimtoji kalba. Susidūrę su kontinentinei filosofijos tradicijai priklausančiais veikalais aiškiai regime, kad pati gimtoji jų autorių kalba daro akivaizdžią ir nemažą įtaką ta kalba reiškiamoms filosofinėms intuicijoms. Kai kurios subtilios Martino Heideggerio ar Jacques'o Derrida įžvalgos apskritai negali būti be didelės reikšmės paklaidos išverstos į jokias kitas kalbas, tarkime, į kokią nors „universalią" mokslo kalbą, tokią, kaip antai anglų kalba. Tinkamai suvokti Heideggerį pajėgsime tik skaitydami vokiškuosius jo veikalų originalus, o suprasti Derrida – tik gurmaniškai mėgaudamiesi jo filosofinės prancūzų kalbos žodžių žaismu originaliuose šio mąstytojo tekstuose.

Tiesa, ir kontinentinei filosofijai atstovaujančių filosofų tekstus įmanoma išversti į kitas kalbas, bet tik apytiksliai, neišvengiant reikšmės praradimo, iškreipimo ar nepageidaujamų papildomų reikšmės virštonių. Antai apie Heideggerio ir Derrida tekstus, kaip ir daugumos kitų kontinentinės filosofijos tradicijai priklausančių mąstytojų darbus, skirtingai nei apie analitinei filosofijai atstovaujančių autorių veikalus, tikrai negalime pasakyti, jog nėra jokio skirtumo, kuria kalba jie parašyti. Akivaizdu, kad ir patys šie mąstytojai puikiai suvokė minėtą skirtumą – jie tikrai nebūtų pamanę, jog yra pajėgūs savo mintį taip pat tiksliai išreikšti ne savo gimtąja kalba, o kokia nors filosofijos *lingua franca*.

Panašią filosofinių minčių priklausomybę nuo kalbos, kuria jos reiškiamos, regime ir klasikinėje filosofijoje, kurtoje dar iki nelemto Vakarų filosofijos skilimo į analitinę ir kontinentinę. Nors senovės graikų filosofija, kuriai būdinga pagarba racionalumui ir aiškios bei skaidrios minties siekis, ir šiuolaikinė analitinė filosofija turi nemažai sąlyčio taškų ir bendrų bruožų, plastiškuose antikinių mąstytojų tekstuose vis dar pulsuoja prigimtinės kalbos gyvybė, tad galime tvirtinti, jog antikinė filosofinio mąstymo tradicija kai kuriais atžvilgiais panaši ir į šiuolaikinę kontinentinę filosofiją. Visi, kuriems teko skaityti graikiškuosius Platono dialogų originalus, aiškiai suvokia, kad jiems niekada neprilygs – nei tikslumu, nei raiškos jėga – jokie vertimai į kitas kalbas. Atotrūkis

tarp graikiškųjų originalų ir jų vertimų į naująsias kalbas dar labiau pastebimas prisilietus prie ikisokratikų, ypač taip giliamintiškai mąstančių ir daugiaprasmiškai kalbančių, kaip antai Herakleitas, kūrinių fragmentų. Net Aristotelio, kurio vartojamos filosofinės sąvokos jau virtusios griežtais terminais, mintį lengviau pagauname skaitydami ne vertimus, o graikiškuosius jo traktatų originalus – nepaisant to, kad senąją graikų kalbą galbūt mokame prasčiau nei savo gimtąją ar naująsias užsienio kalbas. Tad mums net apskritai nekiltų tokia absurdiška mintis, kad senovės graikų filosofams nebuvo jokio skirtumo, kuria kalba rašyti savo nemirtingus veikalus, kaip ir mums, šiuos tekstus skaitantiems, nėra jokio skirtumo, kuria kalba juos skaityti.

Senovės graikai, kurdami Vakarų filosofijos, kaip visiškai naujo dvasinio santykio su tikrove, projektą, troško pasiekti tokį filosofinį pasaulio matymą, kuriame asmeninė egzistencinė mąstančiojo patirtis būtų suderinta su gerokai universalesne visos etninės ar politinės bendruomenės patirtimi. Skirtingai nei kartais manoma, antikinio žmogaus mąstymas nebuvo nuasmenintas, nesusietas su patirtimi. Priešingai – būtent filosofiškai apmąstyta konkreti egzistencinė antikinio žmogaus patirtis leido jam suvokti tai, kas individualią kiekvieno paskiro žmogaus patirtį pranoksta ir suteikia jai universalumo matmenį. Privalome atkreipti dėmesį į antikinio mąstymo kontekste labai svarbų patirties ir prigimties ryšį: kaip konkretaus asmens patirtis gali tapti aktuali visai bendruomenei, tapdama jos patirties dalimi, ar net įgyti dar universalesnį kosminį matmenį, įmanoma suvokti tik įžvelgus paskiro asmens, asmenį viršijančios bendruomenės ir pačią žmonių bendruomenę pranokstančios nežmogiškosios tikrovės prigimtinį bendrumą. Įsteigta kaip visiškai naujo santykio su tikrove forma, graikų filosofija, reflektuodama pasaulį ir jame vykstančius procesus, privalėjo atspindėti tiek individualią asmens prigimtį, tiek prigimtinius konkrečios politinės bendruomenės būties rėmus, tiek universalią viso kosmo, visos tvarkingos ir harmoningos tikrovės prigimtį.

Būtent nuolatinė antikiniam mąstymui būdinga atožvalga į prigimtį leidžia suvokti ir prigimtinės kalbos – kitaip, tariant, gimtosios kalbos – svarbą senovės graikų pavyzdžiu suvokiamam filosofiniam mąstymui. Pamatinė patirties ir prigimties jungtis, į kurią siekiame atkreipti dėmesį, leidžia įžvelgti ne tik antikinei, bet ir kitų epochų filosofijai itin svarbų konkretumo ir abstraktumo, paskirybės ir universalumo, lokalumo ir globalumo ryšį: juk patirtį natūraliai siejame su konkretumu ir individualumu, o prigimtį – su abstraktumu ir universalumu, dėl to būdas, kuriuo per asmeninę patirtį atrandame prigimtinę savo pačių ir visos tikrovės šerdį, steigia bendresnio pobūdžio taisyklę, atskleidžiančią, kaip, remdamiesi asmenine patirtimi, savo prigimtinį individualumą galėtume susieti su prigimtiniu universalumu ir jame įšaknyti.

Šių svarstymų išvados galioja ne tik antikinei, bet ir bet kuriai kitai jos įkvėptai filosofijai, kuri, maitinama gimtosios kalbos syvų, ne tik nepraranda universalumo, bet, priešingai, žengdama skirtingas tikroves plotmes jungiančiais prigimties tiltais, dar lengviau jį atranda. Gimtąja kalba prakalbintas konkretus prigimtinis filosofinio mąstymo išeities taškas tampa vieta, išauginančia autentiško mąstymo ąžuolą, kurio vainikas kerojasi universalumo ir abstraktumo aukštybėse.

Ne tik daugelis iš mūsų, dabartinių mąstytojų, bet ir senovės graikai būtų linkę pritarti Heideggerio minčiai, kad filosofinis mąstymas privalo įtraukti ir patį mąstantįjį, – juk kiekviena teorinė refleksija turi remtis patirtimi, teikiančia mūsų mąstymui autentiškumo ir natūralumo. Taip išryškėja dar viena esminė patirties ir prigimties jungtis: jei mąstydami remiamės ne tik tuo, ką esame perskaitę ar sužinoję iš kitų, bet ir savo asmenine patirtimi, dėl šiai būdingo akivaizdumo savo mąstymą padarome gerokai autentiškesnį, sakytume, „natūralesnį“, nes atsikratome paviršutiškam, akivaizdumo ir netarpiškumo stokojančiam mąstymui būdingo dirbtinumo, o natūralumo sąsaja su prigimtiškumu jau yra aiški savaime – juk lotyniškas žodis *natura* būtent ir reiškia prigimtį, gimtį bei gamtą. Prigimtiškumas – tai tiesiog tas pats natūralumas, tik įvardytas savu gimtosios lietuvių kalbos, o ne svetimu lotyniškos kilmės žodžiu.

Gilus, nepaviršutiniškas filosofinis mąstymas, visada pradėdamas nuo to, kas akivaizdu, leidžia suvokti – akivaizdžiai suvokti – net ir tai, kas savaime ar iš pat pradžių toli gražu nėra akivaizdu. Mąstymas, stokojantis natūralumo, niekada nepasieks gelmės – jis visada bus paviršutiniškas būtent dėl savo dirbtinumo, kaip natūralumo priešybės, kokiu pavidalu šis dirbtinumas bepasireikštų. Beje, graikiškas daiktavardis *logos*, reiškiantis ir žodį, ir mintį, kitaip tariant, ir kalbą, ir mąstymą, leidžia atkreipti dėmesį į ryšį tarp *kalbos natūralumo* ir *mąstymo natūralumo*. Kalbos, kalbėjimo natūralumas – tai kalbos ir kalbėjimo prigimtiškumas, kurį mums teikia mūsų gimtoji kalba, nes ji ir yra mūsų autentiška prigimtinė kalba. Savo ruožtu minties, mąstymo natūralumas – tai minties ir mąstymo prigimtiškumas, kylantis iš kalbėjimo prigimtiškumo, kitaip tariant, iš kalbėjimo gimtąja kalba. Net kai nekalbame su kitais balsu, o tik tyliai mąstome savo viduje, mes tarsi kalbame savo sieloje patys su savimi ta kalba, kurią geriausiai mokame, kurioje jaučiamės jaukiausiai ir kurią suvokiame kaip autentiškiausiai išreiškiančią mūsų savastį, ir beveik visada tai būna mūsų gimtoji kalba. Tad jei mąstome autentiškai, remdamiesi savo, o ne svetima išmintimi ir patirtimi, mes mąstome gimtąja kalba, o jei ja mąstome, turėtume ja ir kalbėti bei rašyti tada, kai savo kalbėjimu bei rašymu siekiame didžiausio autentiškumo, taip pat tiksliausios minties ir žodžio atitikties.

Siekiančiajam mąstyti savo, o ne svetimu protu, ir filosofuoti autentiškai sava patirtis visada svarbesnė nei kitų patirtis, bet net ir sava patirtis skiriasi

netarpiškumo laipsniu. Juo mąstančiojo patirtis netarpiškesnė, juo ja besiremiančiojo mąstymas autentiškesnis, skaidresnis ir gilesnis. Netarpiška patirtis, sakytume, leidžia praplėšti skraistę, atitveriančią filosofą nuo išorinės tikrovės, o idealiu, nors ir sunkiai įmanomu, atveju iš viso išvengti tokios skraistės. Svarstant filosofijos ir autentiškos patirties santykio klausimą išryškėja kalbos fenomeno paradoksalumas. Viena vertus, abstraktus filosofinis mąstymas neįmanomas be kalbos, be kalbinės mąstymo terpės, tačiau, kita vertus, ši kalbinė terpė, kaip ir bet kuri kita terpė, neišvengiamai kuria *tarpą* tarp mąstančiojo ir mąstomos tikrovės, taip pačiu kalbiniu mąstymo medijavimu naikindama arba slopindama mąstymo netarpiškumą. Paradoksalų kalbos ir filosofijos santykio ambivalentiškumą lemia tai, kad, nors kalbiškai neįtarpintas mąstymas apskritai neįmanomas, pats kalbinis mąstymo medijavimas, kitaip tariant, įtarpinimas, mažina mąstymo netarpiškumą, neišvengiamai virsdamas didesne ar mažesne mąstymo, siekiančio kiek įmanoma didesnio netarpiškumo, kliūtimi.

Įsivaizduokime, kad mes, išoriniai tikrovės stebėtojai, dėl kokių nors priežasčių neturime galimybės jos stebėti be stiklo, atskiriančio ją nuo mūsų. Kaip tokio atvejo pavyzdį galima pateikti vandenyno faunos stebėjimą gigantiškame jūrų muziejaus akvariume, kuriame stebėtojus nuo stebimų gyvūnų skiria stora skaidraus stiklo siena: patys nebūdami jūrų gyventojai, niekaip nepajėgtume vandenyno gyvūnų stebėti tiesiogiai, be mus nuo jų skiriančio stiklo, stebėjimą tuo pat metu ir įgalinančio, ir jam kliudančio, dėl to ši stebėjimą įgalinanti ir tuo pat metu jį medijuojanti – įtarpinanti – stiklo siena privalo būti arba apskritai visiškai nepastebima, lyg nematoma, arba bent kiek įmanoma skaidresnė. Stiklas turi būti toks, kad pro jį žvelgdami į tai, kas atsiveria anapus jo, paties stiklo nematytume dėl jo perregimumo. Jei stiklas būtų neskaidrus, suskilinėjęs ar subraižytas, mūsų akis, užuot tyrinėjusi išorėje atsiveriančius objektus, neišvengiamai kreiptų dėmesį į pačios stebėjimo terpės – būtent stiklo – netobulumus ir šitaip būtų nuolat trikdoma ir blaškoma.

Remdamiesi šia analogija pačią kalbą – kalbinę mąstymo terpę – galime įsivaizduoti kaip skirtingo skaidrumo ir lygumo stiklą. Pateiktasis pavyzdys leidžia įžvelgti svarbų gimtosios ir bet kurios negimtosios kalbos skirtumą, itin svarbų prigimtiniam filosofijos ir gimtosios kalbos ryšiui suvokti. Nuo pat vaikystės mes esame taip suaugę su savo gimtąja kalba, su kiekvienu jos žodžiu, įvardijančiu išorinio pasaulio daiktus, kad gimtoji kalba ir kiekvienas jos žodis yra virtę lyg pačios dvasinės mūsų prigimties dalimi: gimtoji kalba yra taip arti mūsų, kad mes, ja kalbėdami, jos net nepastebime, nematydami jos buvimo savyje ar šalia mūsų. Ji lyg tyras bekvapis oras, kuris mums gyvybiškai būtinas, nors juo kvėpuodami į jį net neatkreipiame dėmesio būtent dėl jo tyrumo. Jei savo sielą – savo dvasinę prigimtį – įsivaizduotume kaip turinčią tam tikros rūšies dvasinį kūną, bet kurią negimtąją, gyvenime vėliau išmoktą, kalbą galėtume prilyginti

šio dvasinio sielos kūno dėvimam drabužiui, o štai gimtąją kalbą – pačiam dvasiniam sielos kūnui, kurio siela, būdama jame įkūnyta, net nejaučia.

Gimtosios kalbos žodžiais nuo pat kūdikystės įvardydami kasdienio mus supančio pasaulio daiktus, ypač tuos, kurie mums be galo artimi ir mieli, nes su jais kasdien gyvename, kasdien juos regime ir kasdien jais džiaugiamės, mes, tardami tuos žodžius, už jų neužkliūvame ir, sakytume, iš karto tariame *pačius daiktus*. Kai gimtosios kalbos žodžiais prakalbiname išorinio pasaulio objektus, tie žodžiai pasaulio patirtį mums medijuoja minimaliai, neįkyriai, nepastebimai, lyg perregimas stiklas, kurio nematome, dėl to gimtosios kalbos žodžiai, kuriuos tariame natūraliai, spontaniškai, neįsitempę, netampa antrojo lygmens ar antrinės prigimties kalbiniais objektais, kitaip tariant, dirbtiniais pačios kalbos daiktais, blaškančiais mūsų dėmesį ir atitraukiančiais jį nuo tikrųjų išorinio pasaulio daiktų – *pačios* saulės, žemės ar upės, *paties* dangaus, debesies, vėjo, paukščio, medžio... Gimtoji kalba, kurios žodžiai iškart, lyg be jokio įtarpinimo, kreipia mūsų sielos žvilgsnį link išorinės tikrovės daiktų, pasaulį mums atveria kaip jaukų – ar net tam tikra prasme jį prijaukina pačiu jo prakalbinimu. Kalbėdami gimtąja kalba – ir jaukiai jausdamiesi joje – mes jaukiai jaučiamės ir pačiame gimtosios kalbos prakalbintame pasaulyje.

Mokydamiesi svetimų kalbų žodžių, o vėliau ir juos kiekvieną kartą tardami, mes juos pačius patiriame lyg antrinio lygmens, antrinės prigimties objektus, tartum kažin kokius dirbtinius kalbos pasaulio daiktus, kurie, mums mąstant ir kalbant, nukreipia mūsų dėmesį nuo tikrųjų išorinio pasaulio daiktų – arba net apskritai ima juos stelbti, trukdyti jų stebėjimui, su jais hibridizuotis bei amalgamuotis. Į negimtosios kalbos žodžius esame priversti nuolat žvelgti lyg į atskirus objektus, „konkuruojančius“ su tikraisiais nekalbinio pasaulio daiktais, kuriuos norėtume patirti be jokių trukdžių. Taip nutinka todėl, kad dėl neužtikrintumo, kalbėjimo natūralumo ir spontaniškumo stygiaus mes savo kalbėjimą nuolat kontroliuojame, perdėm jį tikriname ir objektiškai reflektuojame, pačiu šiuo refleksijos judesiu svetimos kalbos žodžius paversdami įtariai stebimais objektais – lyg atskiro dirbtinio kalbos pasaulio daiktais. Svetimų kalbų žodžiai, užuot kiek įmanoma netarpiškiau atverdami išorinės tikrovės objektus, patys pavirsta mūsų priekabiai stebimais antriniais objektais: negimtoji kalba mūsų mąstymo ir kalbėjimo patirtyje tampa lyg nelygiu ir gerokai subraižytu dūminiu stiklu, už kurio neskaidrumų, subraižymų ir kitų netobulumų – lyg naujų dirbtinių daiktų – nuolat užkliūva mūsų akis, kuriai labiau norėtųsi ganytis išorinio pasaulio pievose, tarp tikrųjų nekalbinės tikrovės daiktų. Kad ir kaip gerai mokėtume bet kurią svetimą kalbą, jos niekada nemokėsime taip gerai, kaip gimtosios. Tai puikiai suvokdami – ir stokodami kalbėjimo užtikrintumo, kalbinės raiškos spontaniškumo bei natūralumo – ilgainiui pripažįstame, kad tiek pačiose

svetimose kalbose, tiek jų atveriamame išoriniame pasaulyje niekada nesijausime taip jaukiai, kaip gimtojoje kalboje ir jos atveriamoje tikrovėje.

Kai Heideggeris pavadino kalbą būties namais, jis turėjo mintyje, kad žmogiškoji būtis „apsigyvena“ šių namų viduje, steigdamasi tada, kai neapibrėžtą, chaotišką gyvenamąją aplinką apribojame, aprėždami ją tam tikru kalbos kontūru lyg namų sienomis. Bet kalbos ir būties santykį įmanoma įsivaizduoti ir kitaip, pasitelkiant visiškai priešingą – ar priešingai interpretuojamą – analogiją: kalbą galima įsivaizduoti kaip namus, kuriuose pačiuose būtis negyvena, bet atsiveria žvelgiančiajam pro jų langus. Būtis, iš tiesų gyvenanti ne būties namų viduje, o jų išorėje, mirtingajam niekada neatsiveria tiesiogiai, anapus šių namų erdvės, kurios nevalia palikti, o tik netiesiogiai, tarpiškai, gyvenant būties namuose, tiksliau tariant, kalbos namuose, ir žvelgiant iš jų vidaus į išorę pro skaidrų ar skaidrumo stokojantį šių namų langų stiklą. Jei žvelgiame pro gimtosios kalbos langus, būtį regime taip skaidriai, lyg ji atsivertų anapus perregimo stiklo, beveik netarpiškai, o jei pro svetimų kalbų langus, būties pavidalai pasirodo miglotai dėl stiklo neskaidrumo, nelygumų ar įbrėžimų.

Jei pripažįstame, kad autorinė filosofija, kurioje privalo būti įspausta savita autentiškos mąstančiojo egzistencijos žymė, turi išaugti iš kiek įmanoma netarpiškesnės patirties, turime daryti išvadą, jog filosofuoti autorinio mąstymo režimu įmanoma tik gimtąja kalba. Šiuo atžvilgiu autorinė filosofija labai panaši į poeziją, kuri visada yra autorinė pagal pačią jos apibrėžtį ir dvasią: iš tiesų gilių autorinės filosofijos veikalų, kaip ir gerų eilėraščių, niekada neišmoksime rašyti svetimomis kalbomis. Autorinė filosofija į poeziją panaši tuo, kad jos abi siekia suteikti universalumo matmenį asmeninės žmogiškosios patirties singuliarumui ir nepakartojamumui. Skirtumas tik tas, kad individualias paskiro asmens patirtis į universalios, visiems žmonėms reikšmingos patirties pavidalus poezija išverčia pasitelkdama raiškos konkretumą lemiančias kalbos galias, ypač konkrečius kalbiškai kuriamus vaizdus ir įvaizdžius, o filosofija – remdamasi ne tik kalbine konkretybės raiška, bet ir abstrakčių sąvokų galiomis.

Kaip ir gera poezija, autentiška autorinė filosofija nevergauja nei grynojo objektyvumo miražams, nei grynojo subjektyvumo užgaidoms, praregėjimo stebuklo visada tikėdamasi tik kūrybingai atrastose objektyvybės ir subjektyvybės sankirtose, kuriose atsiveria ir kiekviena prasmės, kuri taip pat niekada nebūna nei vien objektyvi, nei vien subjektyvi, pajauta bei įžvalga. Ir poezija, ir autorinė filosofija siekia perteikti pasaulio, kaip vientisos prasmingos (ar, priešingai, prasmės stokojančios) visumos, tačiau regimos ne anonimiškai, o tik tam konkrečiam poetui ar mąstytojui atsiveriančiu kampu, patirtį. Autorinė filosofija, kaip ir poezija, taip pat siekia perteikti ne tik erdviškai, bet ir laikiškai besireiškiantį singuliarios asmeninės žmogaus patirties vientisumą. Filosofas, kaip ir bet kuris kitas mirtingasis, savo gimtąja kalbà kalba nuo pat kūdikystės – gerokai

ilgiau nei bet kuria kita vėliau išmokta kalbà, dėl to būtent gimtoji filosofo kalba, kurios namuose yra gyvenama ilgiausiai, geba geriau perteikti jo, kaip laike besitęsiančio asmens, laikinės egzistencijos vientisumą, visuminį jos integralumą, taip sumažindama atotrūkį tarp egzistencijos ir autentiško jos perteikimo įkalbintu mąstymu. Tai dar vienas, mūsų manymu, vertas dėmesio argumentas, kodėl autorinę filosofiją, kaip ir gerą poeziją, yra lengviau kurti gimtąja kalba, o tam tikrais atvejais tik ja apskritai teįmanoma kurti.

Ir poezija, ir autorinė filosofija trokšta ne tik atskleisti tikrovę – tokią, kokia ji jau yra, bet ir poetiniais vaizdais ar abstrakčiomis filosofinėmis sąvokomis kurti alternatyvios tikrovės, geresnio ir prasmingesnio pasaulio vizijas. Gebėjimas mintimis ir kalbiniais vaizdais kurti esamos tikrovės alternatyvas labai priklauso nuo kalbos, kuria kuriama poezija ar filosofija, pajėgumo atsiplėšti nuo esamų tikrovės pavidalų, o šis pajėgumas – nuo vartojamos kalbos plastiškumo. Jei poetas ar filosofas dar nėra visiškai nutautėjęs ir savo gimtąją kalbą pamiršęs, jo gimtoji kalba buvo ir išliks plastiškiausia jo mąstymo, kūrybos ir kalbinės raiškos terpė, kurioje yra lengviausia atlikti sąmoningą dvasinio žvilgsnio sufokusavimo ir išfokusavimo judesį, priartinant ir nutolinant kalbos medijoje fokusuojamą tikrovės vaizdą, taip arba dvasiškai susitapatinant, susiliejant su tikrove, arba, priešingai, nuo jos emociškai bei intelektiškai nutolstant, su ja susvetimėjant ir susikuriant jos atžvilgiu didesnę dvasinę distanciją. Būtent gimtoji kalba dėl jos, kaip kalbinės medijos, perregimumo, geba lengviausiai bei patikimiausiai prijaukinti esamą tikrovę ir džiaugtis tokiu pasauliu, koks jis yra jau dabar, būdamas dar neperkeistas, poetinį ir filosofinį žvilgsnį pritraukdama prie labiausiai džiuginančių tikrovės aspektų ir leisdama su tikrove dvasiškai susilieti bei emociškai susitapatinti. Kita vertus, gimtoji kalba, dėl išskirtinio jos plastiškumo ir su juo susijusios poetinio bei filosofinio žvilgsnio išfokusavimo galios geriau nei svetimos kalbos leisdama kurti alternatyvius esamos tikrovės variantus, tiek poetui, tiek filosofui suteikia galimybę, sakytume, kiek pailsėti nuo dar neperkeisto mūsų gyvenamo pasaulio, kai šis tampa perdėm atšiaurus ir nesvetingas, nuo to pasaulio nutolstant ir tartum nuo jo pabėgant į tobulesnius bei sielai svetingesnius poezijos ir filosofijos pasaulius.

Jokia kita kalba nėra tokia dosni filosofijai, kaip gimtoji kalba, ypač jei pačią filosofiją laikome šiuo tuo daugiau nei vien įprastu mokslu. Gimtoji kalba mums leidžia sugrįžti prie pačių filosofijos ištakų, prie dar iš senovės graikų paveldėtos autentiškos klasikinės filosofijos sampratos, filosofijos gelmėje atrandant poezijos stichiją, o griežtoje mokslo formoje – kunkuliuojančią menų magmą.

O svarbiausia tai, kad kartu augdamos filosofija ir gimtoji kalba augina bei ugdo viena kitą. Gimtosios kalbos syvų subrandinta autentiška autorinė filosofija leidžia gimtajai kalbai prakalbinti aukščiausias dvasines žmogaus patirtis – taip

gimtoji kalba prabyla sodriausiu, subtiliausiu ir prakilniausiu savo registru, o šitaip prabilusi ji nusipelno tokios mūsų, ja kalbančiųjų, ir net svetimųjų pagarbos, kad mums net nekyla mintis ją pamiršti ir palikti dėl kurios nors kitos, tariamai turtingesnės, vertesnės, gerbtinesnės ir didesnį prestižą turinčios kalbos.

Būtent gimtosios kalbos užauginta filosofija vėliau leidžia suvešėti pačiai žaliuojančio gimtosios kalbos ąžuolo viršūnei, o sykiu leidžia šiam ąžuolui suleisti į žemę tokias gilias šaknis, kad jis tampa neišraunamas, nemirtingas...

Įteikta 2023 m. lapkričio 27 d.

NAGLIS KARDELIS
Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva
naglis.kardelis@fsf.vu.lt